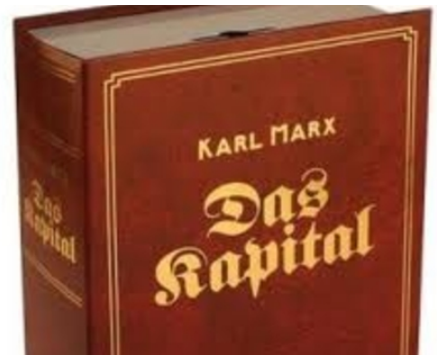
ΠΑΝΤΙΣΡΑ
αντικαπιταλιστικη • ενημερωση

Δημήτρης Γκόβας

Το μείζον έργο του Καρλ Μαρξ, **Το Κεφάλαιο,** εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1867, ακριβώς πριν από **150 χρόνια**.

Αναφερόμαστε στον Πρώτο τόμο του έργου φυσικά, ο οποίος ήταν και ο μόνος που είδε το φως της δημοσιότητας όσο ο ίδιος ο Μαρξ ήταν εν ζωή. Αλλά ποια είναι η ιστορία της συγγραφής αυτού του έργου αναφοράς, το οποίο μέχρι σήμερα αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της ανάλυσης και της επιστημονικής αποκάλυψης του *«ειδικά κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής»,* όπως χαρακτήριζε ο Μαρξ τον καπιταλισμό;

Αν και τα οικονομικά θέματα απασχολούν τον Μαρξ ήδη από τη δεκαετία του 1840, όπως μπορεί να διαπιστώσει κανείς σε μια σειρά έργα του, η συστηματική μελέτη και γραφή πραγματοποιείται τη δεκαετία του 1850. Από το φθινόπωρο του 1857 έως την άνοιξη του 1858, μεσούσης της διεθνούς οικονομικής κρίσης (και βρισκόμενος και ο ίδιος σε πολύ δύσκολη οικονομική κατάσταση) ο Μαρξ συντάσσει χειρόγραφο σε σειρά τετραδίων που θα μείνει γνωστό ως **Grundrisse** ή Βασικές γραμμές της πολιτικής οικονομίας. Στα χειρόγραφα αυτά βρίσκονται –θα μπορούσε να πει κανείς– τα ερωτήματα-προπομποί με τα οποία θα λογαριαστεί στο μετέπειτα έργο του, Το Κεφάλαιο.

Ακολουθεί, βασισμένη στα χειρόγραφα του 1857-58, η εργασία του με τον τίτλο *Για την κριτική της πολιτικής οικονομίας* που δημοσιεύεται το 1859. Ο Μαρξ στον πρόλογο της πρώτης έκδοσης του Κεφαλαίου σημειώνει πως *«Το έργο αυτό, του οποίου τον πρώτο τόμο παραδίδω στο κοινό, αποτελεί τη συνέχεια του συγγράμματός μου που δημοσιεύτηκε το 1859».* Είναι σαφές ότι η έρευνα «βασανίζει» τον συγγραφέα. Ειδικά τα θεμελιώδη στοιχεία για την έννοια του κεφαλαίου, η αναζήτηση του ορθού περιεχομένου της γενικής έννοιας. Έτσι, καταλήγει στο λεγόμενο Χειρόγραφο 1861-63, το μεγαλύτερο του Μαρξ, το οποίο μετά το θάνατό του πήρε τον τίτλο **«Θεωρίες για την υπεραξία»**. Η συνέχιση της μελέτης καταγράφεται στο λεγόμενο Οικονομικό Χειρόγραφο 1863-65, το οποίο και αποτελεί ένα

εκτεταμένο προσχέδιο των βιβλίων-τόμων του μετέπειτα Κεφαλαίου.

Όπως έγραψε ο ίδιος ο Μαρξ στον επίλογο της δεύτερης έκδοσης του Κεφαλαίου *«Η κατανόηση που συνάντησε σε σύντομο χρονικό διάστημα το Κεφάλαιο σε ευρείς κύκλους της γερμανικής εργατικής τάξης είναι η καλύτερη αμοιβή για την εργασία μου».*

Στις 31 Ιουλίου 1865 ο Μαρξ ενημερώνει τον Ένγκελς: *«Όσον αφορά την εργασία μου, θα σου πω την καθαρή αλήθεια. Μένει να γραφτούν ακόμη 3 κεφάλαια για να ολοκληρωθεί το θεωρητικό μέρος (τα 3 πρώτα Βιβλία)... Δεν μπορώ όμως να αποφασίσω να στείλω κάτι [για δημοσίευση] προτού να έχω το όλον έτοιμο μπροστά μου».* Η απάντηση του Ένγκελς μία εβδομάδα αργότερα είναι χαρακτηριστική: *«Την ημέρα που θα στείλεις το χειρόγραφο [στον εκδότη], θα μεθύσω ανελέητα, εκτός και αν έρθεις την επομένη, οπότε θα μπορέσουμε να το κάνουμε μαζί».*

Ωστόσο ο Ένγκελς, «γερό ποτήρι» μέχρι το τέλος της ζωής του, θα έπρεπε να περιμένει ακόμη πολύ για να... μεθύσει ανελέητα. Οι αλλεπάλληλες αρρώστιες που έπληξαν τον Μαρξ στη διάρκεια του 1865 και 1866 καθυστερούν την παράδοση του χειρογράφου. Το αποτέλεσμα είναι ο Μαρξ να κρίνει ότι μπορεί να δημοσιευτεί μόνο του το Πρώτο Βιβλίο (1ος τόμος). Στις 13 Φεβρουαρίου 1866 ενημερώνει τον Ένγκελς:

> «Όσον αφορά το “καταραμένο” βιβλίο, έχει ως εξής: Ολοκληρώθηκε στα τέλη του Δεκεμβρίου [1865]. Πήγαινα την ημέρα στο [Βρετανικό] Μουσείο και έγραφα τη νύχτα... Αν και είναι έτοιμο, το χειρόγραφο, το οποίο με την παρούσα μορφή του είναι γιγαντιαίο, δεν μπορεί να το επιμεληθεί για δημοσίευση εκτός από εμένα κανένας άλλος, ούτε καν εσύ. Ξεκίνησα να το καθαρογράφω και να το συμμορφώνω υφολογικά ακριβώς την πρώτη Ιανουαρίου, και το πράγμα πήγαινε πολύ καλά, μια και βέβαια είναι πολύ ευχάριστο να γλείφω το νεογέννητο ύστερα από τόσο πολλές ωδίνες του τοκετού. Μετά όμως παρενέβη πάλι ο ψευδάνθρακας

(έτσι χαρακτήριζε την ασθένειά του), ώστε μέχρι τώρα δεν μπόρεσα να προχωρήσω αλλά μόνο να συμπληρώσω αυτό που ήταν ήδη έτοιμο».

Τελικά, ο Μαρξ θα αποφασίσει να στείλει στον εκδότη το Πρώτο Βιβλίο του Κεφαλαίου. Την άνοιξη του 1867 παραδίδει το χειρόγραφο στον εκδότη του Αμβούργου Ότο Μάϊσνερ και περιμένει τα δοκίμια για την τελική εκτύπωση στο σπίτι του φίλου του Κούγκελμαν στο Ανόβερο. Ο Κούγκελμαν και ο Ένγκελς, διαβάζοντας τα δοκίμια εξέφρασαν την άποψη ότι το πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου σχετικά με το εμπόρευμα ήταν πολύ δυσνόητο. Για λόγους τυπογραφικής πρακτικής ευκολίας, ο Μαρξ συντάσσει αμέσως το Παράρτημα με τίτλο «Η αξιακή μορφή», το οποίο αποτελεί την πρώτη ανεπτυγμένη μορφή της θεωρίας της αξίας.

Όπως θα σημειώσει ο ίδιος ο Μαρξ στον πρόλογο της πρώτης έκδοσης, *«με εξαίρεση την ενότητα για την αξιακή μορφή, δεν θα μπορεί λοιπόν κανείς να κατηγορήσει αυτό το βιβλίο ότι είναι δυσνόητο...»,* συμπληρώνοντας ότι αναφέρεται σε αναγνώστες που θέλουν να μάθουν κάτι νέο, άρα θέλουν να σκέφτονται οι ίδιοι. Η αλήθεια είναι ότι οι ενότητες του έργου **Το Κεφάλαιο** δεν έχουν ομοιομορφία. Υπάρχουν ενότητες γεμάτες με εμπειρικά δεδομένα και «συνεντεύξεις» που δεν υπάρχουν σε κανένα οικονομικό σύγγραμμα της εποχής, αλλά και ενότητες με δυναμική οικονομική ανάλυση, όπως και πολλά τμήματα του έργου με παγκόσμια αναγνώριση για την πεζογραφική τους αξία. Μια μικρή συμβουλή μας λοιπόν στους υποψήφιους αναγνώστες είναι να ξεκινήσουν χωρίς φόβο την ανάγνωση του έργου, όχι από την πρώτη ενότητα...

Από τον Απρίλη 1868, με αφορμή μια συζήτηση μέσω αλληλογραφίας μεταξύ Μαρξ και Ένγκελς για **το ποσοστό κέρδους,** ο πρώτος καταγράφει συνοπτικά τη δομή και τα βασικά περιεχόμενα του Δεύτερου και Τρίτου τόμου του έργου Κεφάλαιο. Αυτά όμως δεν θα προχωρήσουν σε τελική μορφή για πολλά χρόνια (δεν εκδόθηκαν ποτέ μέχρι το θάνατο του Μαρξ).

Πρώτος λόγος ήταν η απόλυτη φτώχεια του συγγραφέα. Ο ίδιος αναφέρει σε γράμμα του στον φίλο του Ένγκελς *«Δεν πιστεύω να συντάχθηκε ποτέ ένα κείμενο για το ‘’χρήμα’’ υπό το καθεστώς τέτοιας έλλειψης χρήματος»...*

Δεύτερος λόγος, η δράση του. Το 1864 ιδρύεται η **Διεθνής Ένωση Εργατών,** στην οποία ο Μαρξ παίζει καθοριστικό ρόλο. Οι συνεδριάσεις του Γενικού Συμβουλίου, η αλληλογραφία και οι συναντήσεις με τους εκπροσώπους εργατικών κινημάτων και των τμημάτων της Διεθνούς από πολλές χώρες, σε συνδυασμό με την άσχημη κατάσταση της υγείας του δεν

επιτρέπουν την ολοκλήρωση της έρευνας και συγγραφής των δύο επόμενων τόμων του Κεφαλαίου. Σημαντική επίδραση έχει επίσης η εξέλιξη του Γαλλο-Πρωσικού πολέμου και η Παρισινή Κομμούνα το 1871, που απασχολούν έντονα τον Μαρξ και τη Διεθνή.

Στα τέλη του 1871, ο εκδότης Όττο Μάϊσνερ ειδοποιεί τον Μαρξ να ετοιμαστεί για τη δεύτερη έκδοση του Κεφαλαίου. Αμέσως ο συγγραφέας μελετά και συντάσσει τις συμπληρώσεις και αλλαγές στον πρώτο τόμο του Κεφαλαίου, στον απόηχο της πτώσης της Κομμούνας του Παρισιού και της συναναστροφής με πολιτικούς πρόσφυγες που καταφθάνουν στο Λονδίνο όπου διαμένει –και ο ίδιος εξόριστος– την εποχή αυτή ο Μαρξ.

Το 1873, λοιπόν, ακολουθεί η δεύτερη έκδοση του Κεφαλαίου, σχεδόν ταυτόχρονα με την πρώτη γαλλική έκδοση που πρωτοδημοσιεύθηκε σε εννέα τεύχη μέχρι το 1875, για την οποία ο Μαρξ κάνει και πάλι αλλαγές και αναδιατυπώσεις. Αυτές ήταν και οι τελευταίες εκδόσεις που επιμελήθηκε ο ίδιος προτού πεθάνει το 1883, ενώ είχε ξεκινήσει η αναθεώρηση για την τρίτη έκδοση. Ο Ένγκελς δημοσίευσε το 1883 την τρίτη αυτή έκδοση και το 1885 τον δεύτερο τόμο του Κεφαλαίου, βασισμένο στο χειρόγραφο ΙΙ, ενώ εννέα χρόνια αργότερα δημοσίευσε τον τρίτο τόμο, βασισμένος κυρίως στο χειρόγραφο του 1863-65. Ο ίδιος ο Ένγκελς επεσήμανε την μεγάλη δυσκολία να συγκροτήσει από τα πολλά και ογκώδη χειρόγραφα και τις σημειώσεις του φίλου του τους δύο αυτούς τόμους. Αξία έχει και η πολιτική ιστορία του έργου μετά το θάνατο του Μαρξ, η αλληλογραφία Ένγκελς-Λάουρας Μαρξ (κόρης του Καρλ), καθώς και οι εξελίξεις στο Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα της Γερμανίας, που δεν χωρούν στο παρόν κείμενο.

Είναι ήδη φανερό ότι ο Μαρξ δεν σταμάτησε ποτέ να συμπληρώνει και να βελτιώνει την έρευνά του σχετικά με τον **«ειδικά κεφαλαιοκρατικό τρόπο παραγωγής»** και τις βασικές έννοιες του **εμπορεύματος,** της **αξίας,** της **εργασίας,** του **χρήματος,** κλπ. Πρόκειται για ένα **διαρκώς εξελισσόμενο έργο-έρευνα** και όχι για ένα **κλειστό και «τελικό» βιβλίο,** το οποίο αναπνέει μέσα στις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις της εποχής, παίρνει από όλες τις επιστημονικές και τεχνολογικές ανακαλύψεις, βασίζεται σε μια ιδιαίτερα δυναμική επιστημονική αντίληψη, ενσωματώνοντας τα νέα δεδομένα της ιστορικής εξέλιξης. Όχι τυχαία, Το Κεφάλαιο του Καρλ Μαρξ συγκαταλέγεται από το 2013 στα **μνημεία Πολιτιστικής κληρονομιάς** της UNESCO, και κυρίως, δεν έπαψε ποτέ να αποτελεί **εργαλείο ανάλυσης του μαχόμενου κοινωνικού ταξικού κινήματος** για την κατανόηση του εκμεταλλευτικού κεφαλαιοκρατικού συστήματος.

Πηγή: ΠΡΙΝ